

Breng beweging in je zorgbeleid

Christine De Medts

Christine De Medts is pedagogisch begeleider bewegingsopvoeding voor het basisonderwijs in Bisdom Gent. Ze is leerplanvoorzitter voor het leerplan basisonderwijs en medeauteur van het Vademecum Bewegingsopvoeding basisonderwijs. Ze doceert aan het Katholiek Hoger Instituut voor Opvoedkunde Dr. De Hovre vzw en is praktijkassistent bij de vakgroep "Bewegingseducatie en sportwetenschappen" aan Het Instituut voor Lichamelijke Opvoeding (HILLO). Verder is Christine auteur van een aantal praktijkhandboeken en materialen over bewegingsopvoeding bij peuters, kleuters en kinderen uit de basisschool.

Zorgen voor kinderen

"Bewegen" is een fundamentele bouwsteen van de totale persoonlijkheidsontwikkeling. De school kan daarom niet voorbij aan de zorg voor de motorische ontwikkeling op maat van elk kind. Dat vraagt een degelijk en doordacht bewegings- en zorgbeleid. Hoe de school dat beleid concreet vorm geeft, behoort tot haar autonomie. In dit artikel geven we de algemene principes mee. De leerkracht bewegingsopvoeding speelt echter altijd een cruciale rol. Ter ondersteuning kan de school vanzelfsprekend een beroep doen op haar begeleidingsdiensten.

Scholen zorgen voor kinderen, net zoals ouders dat doen. Op school hebben we daarvoor een zorgstructuur en een zorgbeleid. Een goed zorgbeleid bestaat uit een goed onderwijs- en begeleidingscontinuüm, aandacht voor de onderwijsbehoeften van alle leerlingen, een visie op onderwijs waarbij de betrokkenheid van de leerkracht centraal staat ("de leerkracht doet ertoe") en een structuur waarmee de school haar leerlingenzorg vormgeeft. Met een goed zorgbeleid, ook op vlak van beweging, geeft de school alle kinderen kansen om hun intrinsieke kwaliteiten naar boven te brengen.

In wat volgt, krijgen we antwoorden op vragen als:

- Wat is een goede brede basiszorg?
- Wat heeft een individuele leerling aan extra begeleiding nodig?
- Wat kunnen wij als schoolteam bieden en wat hebben we daarvoor nodig?
- Wanneer schakelen we het CLB-team in?
- Wanneer hebben we nood aan extra externe hulp?

Brede bewegingszorg – fase 0 van het zorgcontinuüm

Binnen het zorgbeleid van onze basisscholen staat de aandacht voor het totale kind voorop. Dit houdt in dat scholen oog hebben voor het kind in alle facetten van zijn ontwikkeling, dus ook voor zijn bewegingsontwikkeling. Enerzijds is het goed aandacht te hebben voor beweging, en beschouwen we **beweging als doel**. Anderzijds kan beweging ondersteunend werken in de totale ontwikkeling van de kinderen, en vragen we dus aandacht voor **beweging als middel**.

Gelukkig ontwikkelen heel wat kinderen op motorisch vlak vrijwel zonder moeilijkheden. Toch is de preventieve zorg voor de bewegingsontwikkeling belangrijk. We moeten kunnen differentiëren door elk kind voldoende motorische uitdagingen te bieden op zijn niveau; dus bijvoorbeeld door ook aandacht te hebben voor het bewegingsbegaafde kind. Het leerplan bewegingsopvoeding (zie "Het nieuwe leerplan bewegingsopvoeding van WKBaO" in dit nummer) is ontwikkeld om elk kind de kans te geven de nodige bewegingscompetenties te ontwikkelen. We moeten tevens alert zijn en blijven voor problemen die bij kinderen weleens opduiken in de loop van hun schoolloopbaan en alertheid hebben voor kinderen met ontwikkelings-, leer- en gedragsmoeilijkheden. Dat is een inherent deel van de zorg die de school aan kinderen biedt en waarin de leerkracht bewegingsopvoeding absoluut een belangrijke bijdrage heeft.

Hoe kunnen scholen de brede bewegingszorg invullen?
Door een bewegingsvriendelijke school te zijn:

- in de inrichting van de speelplaats, het voorzien van bewegingsruimte;
- via materiaal dat de psychomotorische ontwikkeling stimuleert;
- in de inrichting van de klas: bewegingshoek, kussenhoek, makkelijk te verplaatsen meubilair...
- via spelmateriaal, activiteiten en werkvormen die de ontwikkeling van het lichaamsschema en het ontwikkelen van tijds- en ruimteperceptie stimuleren;
- via bewegingstussendoortjes;
- door de lessen bewegingsopvoeding leerrijk en fijn te maken voor alle leerlingen;
- in bewegings- en sportfaciliteiten. Dat kan ook naschools of via contacten met het buitenschools sportaanbod.

Door een school te zijn waar beweging als een belangrijk element van de ontwikkeling van kinderen wordt gezien:

- door leerkrachten te professionaliseren in psychomotoriek;
- door gebruik van een adequaat kindvolgsysteem, een goed uitgebouwd schooldossier;
- door de zorg rond motoriek zowel bij de klasleerkracht als bij de leerkracht bewegingsopvoeding te leggen.

Het zal door deze voorbeelden duidelijk zijn dat de leerkracht bewegingsopvoeding niet alleen staat voor de basisbewegingszorg. Beweging zou geïntegreerd moeten zijn binnen de andere leergebieden en binnen het hele schoolleven. Alle leerkrachten en de schooldirectie dragen bij aan de bewegingsgezinde basisschool.

Scholen staan natuurlijk niet alleen voor hun opdracht. Het is de taak van de Pedagogische Begeleiding om schoolondersteunend en leerkrachtondersteunend te werken. In functie van de brede (preventieve) basiszorg helpen pedagogisch begeleiders de leerkrachten om competent te worden in observeren en onmiddellijk remediëren, krachtige leeromgevingen te creëren en een kindvriendelijke, stimulerende leerkrachtstijl te ontwikkelen. In functie van de bewegingszorg kunnen pedagogisch begeleiders de leerkracht bijstaan in hun professionalisering rond motoriek: wat is motoriek en wat zijn dan "motorische problemen"? Hoe kunnen leerkrachten problemen op vlak van de kwaliteit van bewegen en problemen op vlak van de planning, organisatie van het bewegingsgedrag herkennen? Hoe kunnen ze problemen op vlak van interactie met de omgeving herkennen? Het is belangrijk dat leerkrachten een taal ontwikkelen om problemen bij kinderen duidelijk te omschrijven. Verder kan de leerkracht ondersteuning krijgen in functie van een stapsgewijze aanpak om bewegingszorg daadwerkelijk te realiseren.

Ook het CLB kan hier schoolondersteunend meedenken rond een aantal thema's (bv. speelplaatswerking, LVS). Ten tweede speelt het CLB zeker een rol in de opvolging van de psychomotorische ontwikkeling in de medische consulten. Daarmee komen we op het scharnierpunt tussen de basiszorg en de verhoogde zorg.

Verhoogde bewegingszorg – fase I van het zorgcontinuüm

Bij sommige kinderen verloopt de ontwikkeling niet zoals verwacht. 5 à 10% van de kinderen heeft het effectief moeilijk met motoriek (Njokiktijen, 1996; Calmeyn en De Witte, 2001). Deze kinderen zijn in hun ontwikkeling

bedreigd. Er is dus een zorg rond de psychomotorische ontwikkeling en deze kan door verschillende personen aangebracht worden: de klasleerkracht, de zorgcoördinator, de ouders, externe instanties, CLB, maar ook en vooral de leerkracht bewegingsopvoeding.

Wie zijn die kinderen? Het gaat voornamelijk om kinderen die

- onvoldoende bewegingservaring kunnen of konden opdoen, en daardoor 'onhandig' zijn;
- door een tekort aan bewegingservaring in hun cognitieve ontwikkeling worden gehinderd;
- over bijzondere aanleg beschikken en die niet op hun eigen niveau worden geprikkeld;
- last hebben met hun gezondheid... (bv. verminderd gezicht of gehoor, obesitas, neurologische problemen, diabetes, epilepsie e.a.).

Kinderen zullen vrijwel altijd via hun lichaamstaal duidelijk maken dat zij problemen hebben, ook andere problemen dan motorische zoals emotionele problemen, gevoel van onbehagen, pesterijen... In eerste instantie zal de

school de problemen intern aanpakken, waarbij factoren als de draagkracht van de school en vaak ook de goodwill van de leerkracht bepalen wat haalbaar is (bv. binnenklas-differentiatie). De leerkracht bewegingsopvoeding bekijkt samen met de ZOCO en de klasleerkracht de psychomotorische problemen.

Wat kunnen klasleerkracht en ZOCO doen?

- Proberen het probleem duidelijk te omschrijven en te benoemen.
- Proberen de oorzaak van het probleem te achterhalen: hiertoe bestaan hulplijsten¹.
- Bekijken of het kind voldoende bewegingskansen heeft gekregen, m.a.w. ligt de oorzaak buiten het kind (de omgeving) of binnen het kind?
- Zowel bekijken wat goed loopt als wat fout loopt.
- De ontwikkeling op andere ontwikkelingsdomeinen bekijken: verloopt deze ook vertraagd, of juist heel vlug en krachtig (denk aan ontwikkeling met Energie-spreiding²).
- Nagaan hoe lang de zorg al loopt: is er nieuwe informatie?
- Ouders bevragen, informeren en betrekken bij de zorgmaatregelen.

Het besluit kan zijn:

- Dit kind heeft nood aan meer doorgedreven differentiatie: aan een aantal ontwikkelingsdoelen wordt specifiek gewerkt (vaardigheden, kennis, attituden).
- Dit kind heeft een verandering in de context nodig: bijvoorbeeld ander speelgoed, ander schrijfmateriaal, andere structuur, andere instructie (visueel, kinesthetisch...).

In deze fase wordt het antwoord op de nood van het kind zo veel mogelijk geïntegreerd in het klasgebeuren. Gekoppeld aan deze specifieke noden van kinderen is ook de voortdurende professionalisering van de leerkracht bewegingsopvoeding en van het hele leerkrachtenteam van het grootste belang. Kinderen die aangepaste ondersteuning nodig hebben, moeten die op deskundige wijze krijgen.

Observeren en "wàt" observeren?

Bij het 'observeren' is beroepservaring erg belangrijk. Iemand met ervaring voelt zeer vlug aan wanneer iets hapert of fout loopt.

Hij herkent signalen en signaalgedrag en kan dit gedrag juister inschatten. Na de eerste vermoedens is het echter aange-
wezen grondiger, gericht te observeren.

In "Kleuterstappen in beweging" (Bertrands, De Medts, en Descheppere, 2003) krijgen we een plan voor een stapsgewijze aanpak:

1. We stellen de vraag: Is er een basis voor ontwikkeling? Bij deze gerichte observatie gaan we uit van 'het zich goed voelen van het kind' (de positieve ingesteldheid).
2. Gericht observeren vanuit een ruime basis: thuis, op de speelplaats...
3. Een eerste balans maken van sterke en zwakke aspecten van het kind. Voor de dagelijkse praktijk kan een handige signaalijst planlastverlagend werken en dienen als kattenbelletje voor de leerkracht. Het kan hier ook gaan om
4. Gericht observeren van de verschillende facetten van motoriek (en tegelijk de kinderen stimuleren): het gaat bv. om aspecten van 'zich bewegen in de ruimte', 'in de tijd' ...
5. Doelen kiezen, een actieplan opstellen.
6. Het actieplan uitvoeren en daarop reflecteren (opnieuw observeren).
7. Verdere (bijgestuurde) stappen formuleren of afbouwen, maar attent blijven.

sterke punten buiten motoriek. Bijvoorbeeld, de leerkracht merkt dat het kind taalsterk is en vraagt het om het spel aan de andere leerlingen uit te leggen. Door in te spelen op de sterkte van dit kind, ontstaat vertrouwen en blijft het kind de motivatie tot bewegen houden. Bij het observeren brengt de leerkracht dus veel aspecten van ontwikkeling in beeld, ook niet-motorische. Dit is handelingsgericht werken (HGW), met name een van de uitgangspunten in HGW: het positieve benutten.

Signaleren en de overgang naar uitbreiding van zorg

Bij eventuele problemen is het noodzakelijk om binnen het MDO afspraken te maken in verband met het informeren van de ouders. Ouders en schoolteam zijn immers partners in de zorg voor hun kind. Het kind heeft er dus alle belang bij dat school en ouders samenwerken. Het CLB kan schoolondersteunend en leerkrachtondersteunend werken ten gunste van het MDO. Het CLB zoekt mee naar het uitklaren van de zorg en naar het uittekenen van aangepaste zorgmaatregelen.

Welke kinderen hebben nood aan uitbreiding van zorg - fase 2 ?

Indien de tussenkomsten bij verhoogde zorg niet de verwachte resultaten geven en het probleem blijft bestaan of neemt toe, dan schakelen we uitbreiding van zorg in. Hier gebeurt het verder aflijnen van de concrete zorgvraag in multidisciplinair verband. Bij deze fase zal het CLB een kind-betrokken interventie starten. Hoe dat in zijn werk gaat, vindt u terug in het artikel van Christine Vermast, Berthie Jackmaert en Lieve Feys in dit nummer. Deze stapsgewijze aanpak waarin ouders, school en CLB samen werken is echt nodig wil men komen tot een duidelijk en genuanceerd beeld van het kind en zijn specifieke zorgvraag. Eens de zorgvraag gesteld kan een actieplan [handelingsplan] worden opgesteld en uitgewerkt.

Overstap naar een school op maat - fase 3

Het kan dat een school heel wat inspanningen doet om de nodige zorg voor een leerling te realiseren. Als de inspanningen echter niet resulteren in een beter functioneren en in een beter welbevinden van de leerling, dringt een overstap naar een andere school, die beter kan inspelen op de specifieke behoeften van de leerling, zich op. Een advies voor aangepast onderwijs komt nooit onverwacht voor ouders en leerling, maar is een logische volgende stap in het doorlopen continuüm van zorg.

"Soms zijn er andere doelen om in beweging te blijven!"

Hoe kunnen we zorg dragen voor elk bewegend kind?

Het is niet de bedoeling om een opsomming te maken van alle mogelijke probleemgevallen. Daarvoor verwijzen we naar de literatuur ter zake. We willen vooral aandachtspunten formuleren op het vlak van aanpak en leerkrachtstijl.

Algemene aandachtspunten zijn:

- Geef kinderen de 'tijd' om te ontwikkelen: jonge kinderen ontwikkelen vaak met energiestreiding over de verschillende domeinen.
- Geloof in de ontwikkelbaarheid van kinderen.
- Maak kinderen 'competent', eerder dan vaardigheden in te drillen.
- Blijf het kind in zijn totaliteit zien.
- Maak niet van alle kinderen zorgenkinderen.
- Heb aandacht voor doorstroming van de kleutertijd naar de lagere schooltijd en verder naar het secundair onderwijs.

Op het niveau van de leerlingen:

- Zorg voor het welbevinden van de leerlingen. Dit kun je bijvoorbeeld doen door kinderen het gevoel te geven dat ze belangrijk zijn, door hen persoonlijk te begroeten, door hen voldoende aandacht en tijd te schenken, door hen inspraak te geven, door gevoelens ter sprake te brengen, en zo verder.
- Werk aan een krachtige leeromgeving.
- Differentieer: speel met je aanbod en aanpak in op wat je ziet, bekijk de effecten ervan en stuur bij. Dit heeft ook te maken met leerkrachtstijl.
- Zorg voor voldoende en gevarieerde organisatievormen in functie van een hogere betrokkenheid: bv. hoekenwerk, postenwerk...
- Zonder kinderen niet te vlug af: hou ze in kleine groepjes samen. Maak nu eens homogene groepjes, dan weer heterogene groepjes.
- Observeer op een kwaliteitsvolle manier.
- Betrek de kinderen zelf bij het reflecteren.
- ...

Op het niveau van de leerkrachten:

- Zorg voor het welbevinden van de leerkracht.
- Zorg voor voldoende materieel en accommodatie.
- Ondersteun leerkrachten in hun professionalisering inzake motorische ontwikkeling van kinderen (via lectuur, nascholing...).
- Leer leerkrachten reflecteren over observaties i.f.v. het interpreteren en het werken met actieplannen: wat zijn de mogelijke oorzaken van de leermoeilijkheid en/of het problematisch gedrag? Wat kan ik er als leerkracht in eerste instantie zelf aan doen? Wanneer moet ik doorverwijzen? Hoe gebeurt dit op onze school?

Op het niveau van de school:

- Geef de bewegingsopvoeding het volle gewicht in het gehele schoolbeleidsplan, het zorgbeleid, het nascholingsbeleid, de keuze van schoolprioriteiten.
- Voorzie dagelijkse bewegingsmomenten in de klas, op de speelplaats, thuis (via opdrachtkaarten als huistaak), extra kansen in de school ...
- Heb aandacht voor 'overleg' en betrek er zo veel mogelijk de leerkracht bewegingsopvoeding bij. Hou rekening met de aanwezigheid van de leerkracht bewegingsopvoeding op school (bv. bij pedagogische studiedagen).
- Neem bij de aanwending van zorguren de bewegingsopvoeding ook mee in aanmerking.
- Bespreek op vlak van motorische ontwikkeling de samenwerking met het CLB.
- Kies nascholingen die kaderen in een breder pedagogisch project en bewaak de implementatie ervan. Ga na of de nascholing wel rendeert.
- Zorg ook voor info en documentatie rond motorische ontwikkeling in de orthotheek. Het CLB kan daar eventueel bij helpen.

Kortom: Zorg dat de school ook op het vlak van de bewegingsopvoeding ontwikkelt.

REFERENTIES

BERTRANDS, E., DE MEDTS, C., & DESCHEPPERE, G. (2003). *Kleuterstappen in beweging*. Leuven: Acco.

CALMEYN, P., & DEWITTE, G. (2001). *Kinderen met ontwikkelingsdyspraxie*. Leuven: Acco.

NIOKIKTJEN C. (1996). *Problemen in de psychomotorische ontwikkeling*. Amsterdam: Suji Publicaties.

DE NAAM KLINKT BEKEND?

De naam van **CHRISTINE DE MEDTS** zal bij veel leerkrachten uit het basisonderwijs allicht een belletje doen rinkelen. Ze is namelijk auteur van "Hup Jules. Bewegingsontwikkeling bij peuters", "Hop Pompoen. Bewegingsontwikkeling voor kleuters" en "Zet jezelf in beweging. Organisatie-, opdracht- en evaluatiekaarten voor bewegingsopvoeding lager onderwijs", drie uitgaven van Zwijssen. Ze schreef ook "Kleuterstappen in beweging. Bewegingszorg voor het jonge kind" (Acco) en "Een creatieve speelplaatswerking. Hoe begin je eraan?" (Wolters Plantijn).

LEESTIPS VAN CHRISTINE

Kleuters veilig oversteken. Kleutervolgsysteem (2005). Destelbergen: SIG vzw.

BERTRANTS, E., DE MEDTS, C., & DESCHEPPERE, G. (2003). *Kleuterstappen in beweging*. Leuven: Acco.

MOOIJ, C., VAN BERKEL, M., & HAZELBACH, C. (2004). *Basisdocument bewegingsonderwijs voor het basisonderwijs*. Zeist, Jan Luiting Fonds.

1 Voorbeelden van hulplijsten vindt u in de publicaties "Kleuters veilig oversteken" van SIG, "Kleuterstappen in beweging" bij Acco, "Ontwikkelingsplan voor kleuters" van VVKBaO, "Zorg voor beweging in de basisschool" bij Esstede en "Procesgericht kindvolgsysteem voor kleuters" van CEGO.

2 Wat is ontwikkeling met energiestreiding? Wanneer een kleuter al zijn energie steekt in taalontwikkeling bijvoorbeeld, dan kan het zijn dat de motorische ontwikkeling wat langzamer verloopt, maar dat iets later motoriek veel aandacht krijgt en taal dan wat minder vlug ontwikkelt. Dat is typisch voor ontwikkeling op kleuterleeftijd.

